

Интервю от Атис Розентал, в. „Diena”, раздел Култура и развлечение, 19.3.2015

АЛЕКСАНДЪР МОРФОВ:

МОЯТА МЕЧТА Е МИСЛЕЩИЯТ АКТЬОР

С автора на представлението „Полет над кукувиче гнездо”, режисьора Александър Морфов, разговаря за вестник „Diena” журналистът и театрален критик Атис Розентал

„Що се отнася до Кукувичето гнездо, аз не смятам, че целият свят е лудница, по-скоро гледам на това по друг начин. При мен няма положителни или отрицателни герои, защото сестра Рачид и лекарите също работят човешки и по правилата”, заяви българският режисьор Александър Морфов, който работи за втори път в латвийския театър Dailes. Той постави драматизираната версия на романа „Полет над кукувиче гнездо”. За пръв път е поставил спектакъла в Москва преди десет години в театър „Ленком” (заглавието все още е в репертоара), а по-късно и в българския Народен театър. Историята на романа на

латвийска сцена е кратка, но запомняща се – Мара Чимеле постави „Къде гнезди кукувицата” в Драматичен театър – гр. Валмиера, а Семен Лосев постави спектакъла през 1984 г. в Руския театър в Рига.

В репертоара на театър „Dailes” е и още един спектакъл на режисьора Александър Морфов от 2012 година – пиесата „Самоубиецът” на Николай Ердман със заглавието „Finita la Comedia”.

Работили сте в много държави. Трябва ли различен подход за актьорите в различните страни и какво е да се работи с актьорите от театър „Dailes”?

Неизбежно е да се адаптираш към тях, защото те имат различно усещане за света, различно мислене и динамика. Когато работих тук за пръв път, разбрах, че на актьорите им е необходим режисьорският анализ, че трябва да работя с тях по-скоро като режисьор, а не като партньор, както съм свикнал да работя с актьорите в родния театър. Там отношенията ни са други, всеки знае, че не налагам своето мнение, не съм строг и не възлагам актьорски задачи, а работя по-различно – отпускаме се, понякога с часове или с дни, все едно нямаме никаква работа. Актьорите знаят, че тези часове – на пръв поглед изгубени, натрупват заряд, който се появява в следващите представления. Гледаме филми, посещаваме музеи, разглеждаме картини. Тук това не работи. Опитах в началото да започна в своя стил, като показах един филм, но след 15 мин. актьорите загубиха интерес и започнаха да говорят. Трябваше да подхожда по друг начин. Сега е по-лесно, защото много от актьорите участват и във „Finita la Comedia”. В Швеция и в САЩ режисьорът е свободен по всяко време да покаже колко е прозорлив и умен, дори и понякога да се преструва. Слава Богу, имам мрачно и сурово изражение (*усмихва се*), така че това ми спечели уважението им. Така дори и да говоря врели некипели, звучат някак по-мъдро. За мен всеки път е много важно да съборя стената, която съществува, защото в началото актьорите и режисьора са врагове. Колкото по-бързо се уверят, че не съм техен враг, а съм този, който ще им помогне да играят по-добре и да постигнат повече, толкова по-бързо работата ще потръгне.

Какво очаквате повече от актьорите – емоционални реакции или интелектуално участие?

Тези две неща са неразделни. Най-добрият актьор за мен е Homo ludens – този, който играе, но може и да анализира. Умният, мислещият актьор е моята мечта. Никой не харесва безсмислени въпроси, като например: Колко стъпки да направя, за да отида наляво или надясно?, това ме вбесява. Да ходи вдясно, после вляво, от върха да скочи, ако ще, това е важно единствено за успеха на това, което възнамерява да изиграе. Ако актьорът е талантлив и има чувство за хумор, се получават всички сцени – пъстри и различни, но и драматични, забавни, умни или глупави.

Във Ваше предишно интервю казвате, че искате да следите представленията и да наблюдавате как те се развиват. Finita la Comedia! е в репертоара отдавна и се играе поне веднъж месечно. Успяхте ли да видите какво се случва с този спектакъл сега?

Дори репетирахме преди две представления. С времето актьорите забравят отделни сцени, какво ги мотивира, просто механично повтарят един и същ модел, но в дълбочината, в чувствата нещо се губи. Така че от време на време се опитвам да им припомням откъде идва всичко, каква е първоначалната идея. Естествено, репертоарът на театъра предполага актьор от величината на Артур Скрастинш да играе много роли на месец, при това всички главни. Но той работи добре, защото винаги иска да научи нещо ново. В последното представление, което гледах, първата сцена от второ действие ме натъжи, защото има и още един риск –

актьорът се разкрива пред публиката, а тя иска забавление, иска шоу. Пиесата не е просто една повърхностна комедия.

Вярвате ли, че публиката трябва да се образова?

Да. Публиката трябва да те уважава и да те цени особено когато работиш на голяма сцена. Когато в салона има хиляди хора, не може да се държиш като щраус и да твърдиш, че имаш концептуален поглед, но той е само за тези, които го разбират. Спектакълът трябва да достига всеки – от масите от хора до преподаватели и учени, така че всеки да намери нещо за себе си. Може да твърдите, че сте успели, единствено ако спектакълът е многопластов и образователен, има и светли, и тъмни мигове – моменти, които са тъжни, въпреки че са весели и пъстри.

Работите по „Полет над кукувиче гнездо“ за трети път. Вие ли избрахте заглавието или театър „Даилес“?

Дори не си спомням. Трябваше да работя в средата на сезона, при стегнат график, - два месеца – с Дзилиндзерс решихме, че трябва да е нещо, което вече съм правил. Освен това с Артур работим много добре и бях сигурен, че той е създаден за тази роля (*на Макмърфи*).

Тази година в Латвия беше създаден още един спектакъл на подобна тема – в театъра в Лиеная по „1984“ на Джордж Оруел. Считате ли, че отношенията между хората и властта са се влошили, щом подобни теми се появяват на сцена?

Навремето този текст се е приемал като намек срещу социалистическата система, а по-късно това схващане изчезва. Сега се вписва в новата система на бруталния капитализъм – банки, кредити, нови правителства – човек е единствено консуматор, ние сме се превърнали в пионки на системата, но не сме част от нея. Нямаме право на почивка, през цялото време нещо трябва да се прави, и човек просто не устоява на системата. Това се възприема като слабост, като диагноза, и единственото му спасение е просто да се смали. Някои стават клошари. Системата е много жестока. Невъзможно е да се възстановиш, да си стъпиш на краката. Преди няколко дни минавахме текста, в който Макмърфи казва на Бромдън – „Ела с мен, Вожде“. А той отговаря, че няма какво да прави там и не иска да тръгне. Този спектакъл е за хората, които остават сами със своите слабости. Ужасът – това са другите. Дано не съм лош пророк, но мисля, че след известно време тази социална система ще предизвика много сериозен конфликт.

На бюрото си още държите романа. Четете или мислите да промените нещо?

(*Морфов е автор и на драматизацията на романа – бел. ред.*)

Да, понякога дори и на премиерата се откриват нови нюанси и значения. Никога не копирам дословно. Всяка нова среда предполага нови отношения, нови сцени, нови думи. Затова чета романа – за да открия или за да стигна до отговор в някое изречение или реплика. Колкото и пъти да съм го поставял, половината от материала е нов. Трябва да си луд, за да повториш това, което си правил с друг, Артур също направи нещо различно от Абдулов.

В Москва имате няколко Макмърфи?

Общо три. Докато Александър Абдулов беше жив, дубльор на ролята беше Саша Лазарев. Когато той си отиде, самите актьори заявиха, че има нужда от пълен втори състав. Аз обикновено подготвям два състава, защото в Москва много от актьорите снимат. Предложих на Андрей Соколов. Преди около месец бях в Москва и дори се опитвахме да вкараме нова сцена.

Имате ли нови предложения за работа в Русия?

Да, но съм малко уморен от Русия. Реших да поема ангажименти малко по на юг – три години в Израел, който много харесвам, а също и в Националния театър в Букурещ. Да бъда далеч от дома има своите проблеми. Съпругата ми веднъж каза, че съпругът ѝ е моряк на борда на трансатлантически кораб, който се завръща на всеки три месеца.

В България добре ли работите?

(факт от биографията на Морфов е, че докато е бил директор на Националния театър на България, сваля своите спектакли от репертоара заради скандал с Министерство на културата)

Имало е конфликти, но това всичко е минало. В момента съм художествен ръководител и временно изпълняващ длъжността директор на Народния театър до провеждане на конкурс. Преди да замина за Рига спрях репетиции заради забавен декор, но ще продължа на 25 март.

Какво Ви е интересно да репетирате?

Никога не мога да работя по поръчка, но веднъж след като материалът е избран става все по-трудно и по-трудно. Не си струва да правиш спектакъл, ако не си готов да умреш за идеите в него. Много обичам парадоксите, хумора. Ако се върнем назад към предишни постановки – като започнем от „Бурята“ от Шекспир, в която ме очарова Просперо, после „Дон Кихот“, „Дон Жуан“, „Хамлет“ и самоубийствата. Единствено „Сън в лятна нощ“ направих не заради конкретен герой, а заради самия театър. Дълго исках да репетирам Стайнбек, бих репетирал и американския автор Уилям Уортън, но още не мога да намеря точния начин, по който да ги драматизирам. Не съм голям фен на съвременната драматургия, опитах да убедя себе си, но като започнах да чета, се отказах. В момента в България поставям спектакъл с поредица от импровизации – бягството на хората, заплахата за един народ. Традициите на народа, познанието за него изчезва, превръща се във фолклорна програма или в тема за телевизионно предаване. Хората търсят щастието си в обединена Европа. Това ще отнеме години, а всички говорят английски. Не мога да преценя дали това е добре или не. Ако това е пътят за развитието на човечеството, вероятно има нещо положително. Но аз все пак принадлежа към едно поколение, което все още изпитва особена радост и гордост, че е част от определен народ.

Работите и в други държави. Възприемате ли се като български режисьор?

Разбира се, възприеман съм като български режисьор. Не съм мислил за това. Изписват ме като български режисьор, но в живота си съм поставял само трима български драматурзи. Разбира се, противоречиво е, но аз самият противореча на себе си 24 часа на ден, така че не мога да кажа със сигурност. Това е теза, която може да се защити с емоционални аргументи, а след половин час да се превърне в предизвикателство. Някои неща не бих оспорил никога – морал, човечност, взаимоотношения, любов. За тях имам ясна позиция.

Като режисьор смятате ли, че е важен европейският, световният контекст, за Вашата работа по света?

Постоянно се интересувам какво се случва, но не ходя на театър просто така, обикновено ходя на препоръчани постановки. Ако не ми допада, си тръгвам, колкото и да е неучтиво. Ползвам интернет и познавам работата на режисьори, от които се интересувам, но те са толкова различни от мен, че не може да се твърди, че ми влияят. Повлияли са ми Чарли Чаплин, Федерико Фелини, бароковото изкуство, фотографията – там откривам много идеи. Немският театър, например, е много специфичен – дори без да слушате езика за 30 секунди ще разберете, че гледате немско представление. Повече ме интересува обаче английският

театър, защото има традиции във визията, дълбочина на търсенията, чистота на езика. Френският театър не ме интересува изобщо, познавам отчасти италианския. Познавам провокативния Кастелучи, но това наистина не е моят театър.

А латвийският театър?

Следя работата на Алвис Херманис, гледах „Сънят на Райнис” на Серебренников в Националния театър, а преди това „Войцек”, гледах и много представления на театър „Даилес”. Опитвам се да отговоря на въпроса без да се чувствам неудобно.

Известни режисьори като Алвис Херманис поставят и опери. Привлича ли Ви тази идея?

Често съм мислел за това. Тази ситуация не би ми дала възможност да импровизирам, защото музиката, ритъмът, текстът идват един след друг и не ти позволяват. Предполагам, че бих се захванал, ако мога да изменя музиката, темпоритъма, да ползва музиката, за да изразя собствената си идея, а не просто да предложи поредното тълкуване. Признавам, че съм виждал гениални оперни интерпретации, на които съм завиждал благородно.

Да се върнем към Кукувичето гнездо – идеята, че светът е затвор, лудница, е честа тема в театъра. Какво обаче ни кара да вярваме, че в края на тунела има светлина?

Хуморът. Дори и към най-отчайващата ситуация има и друг поглед. Когато възрастна жена падне по стълбите, може да е трагично, но може и да е забавно. Щом можем да се усмихваме, ние се надяваме, че не всичко е загубено. Относно Кукувичето гнездо, не мисля, че целят свят е лудница. Това е по-скоро сблъсък на две гледни точки. При мен няма положителни или отрицателни герои, защото сестра Рачид и лекарите са човечни, но следват някакви правила. Тяхната задача е да се грижат за тези хора и са създали този ред с добри намерения. Въпреки това системата ги превръща в едно безлично стадо – живеят много добре, но безлично. От добитъка става добър салам, но у него не можеш да срещнеш душата, личността. В тази система се открива и друг герой, който твърди, че всеки може да има свои собствени възгледи и не бива да се страхува да бъде себе си. Системата обаче унищожава слабите и Рачид е права, когато казва – ти си чудовище. Но Макмърфи също е прав, когато казва, че тя превръща хората в зайци. Зрителят сам трябва да направи своите изводи – такива, каквито би искал да бъдат те.

Какъв трябва да е лидерът в едно общество?

Алтруист. Да не говорим, че трябва да е мъдър, да обича хората. Навсякъде правителствата са заети с личните си интереси и не е ясно в чия полза са решенията, които взимат. Обществото е само лицемерно и цинично оправдание, а мотивацията е всъщност личната изгода. За съжаление безкористният лидер не оцелява дълго, за два месеца го смачкват.

Това означавали, че е невъзможно лидерът да е положителна фигура?

Става въпрос преди всичко за това да мислиш за хората и те да се чувстват добре. Сред младото поколение, ако не говорим за тези, които мислят единствено за мода и наркотици, има интелигентни хора, които работят безкористно и се занимават с важни дела. Ако им бъде позволено да се развиват, можем да очакваме нови лидери.